

**МЕТОДИКА ОЦІНКИ ВНУТРІШНІХ РИЗИКІВ ВИХОДУ
ПІДПРИЄМСТВА НА СВІТОВИЙ РИНОК ЗЕРНА**
**ESTIMATION METHODS OF INTERNAL RISKS OF A UKRAINIAN COMPANY ENTERING
THE WORLD GRAIN MARKETPLACE**

Владислав Чорний

Аспірант університету «КРОК»

Vladyslav Chornii

PhD student, «KROK» University

Анотація

Стаття розглядає проблеми виявлення та оцінки внутрішніх ризиків виходу українських аграрних підприємств на світовий ринок зерна. Серед ідентифікованих внутрішніх ризиків виділено основні чотири групи: виробничі, технологічні, фінансові та кадрові. Запропоновано алгоритм та методика оцінки внутрішніх ризиків аграрного підприємства з метою прийняття рішення щодо здійснення зовнішньоекономічної операції на світовому ринку зерна. Комплексну оцінку окремих факторів ризику пропонується здійснювати за кількісними та якісними показниками з використанням коефіцієнтного і експертного методів. На основі оцінки особа, що приймає рішення, може виділити найбільш значущі ризики та застосувати заходи щодо їх нейтралізації. За допомогою інтегрального показника ризику пропонується визначити ступінь внутрішнього ризику. Приклад використання методики наведено на матеріалах агрохолдингу «ІМК».

Ключові слова: *аграрні ризики, аграрне виробництво, експорт зерна, експертний метод, інтегральний метод.*

Abstract

The paper explores the problem of identifying and evaluating internal risks in the process of entering Ukrainian agricultural enterprises the world grain marketplace. The four main groups of identified internal risks (operational, technological, financial and human) are distinguished.

Risk factors of internal environment, as opposed to factors of external environment, are under the direct influence of leadership, and therefore their identification, analysis and development of measures of reducing them is an important task management, especially for the companies entering the global marketplace. Agrarian business is exposed to more than others, and therefore the estimation of internal risks that influence the international economic activity of the enterprise allows to identify the most significant threats to economic security and to develop measures to neutralize them.

Listed factors are the source of the risk of a shortfall in the planned harvest, increased costs and reduced profitability. Each type of risks has its own specific risks manifestation and impact on the economic security of agricultural enterprises, due to production features of the agrarian business.

The author proposed the algorithm and estimation methods of internal risks of the agricultural enterprise with the purpose to decide on foreign economic operations in the global grain marketplace.

To assess the impact forces of internal risks in international economic activity of the enterprise the author recommended the methods, which involve the following steps: selection of main internal risk factors, estimation of the probability of their impact using quantitative (are evaluated using financial ratios) and qualitative indicators (are evaluated a method of expert assessment using 4-point scale), calculating the integral index of impact of internal risks.

Based on a quite narrow list of indicators this method allows to assess internal risks and take into account this assessment to decide on agricultural enterprise's entrance to the global marketplace. Example of using methods is shown based the data of agricultural holding «ІМС».

The results of complex assessment can be used in the management of economic security facing the world grain marketplace. Based on the assessment the person, who decides, can identify the most significant risks and implement measures to neutralize them.

Keywords: *agricultural risks, agricultural production, the export of grain, expert evaluation, integral method.*

Постановка проблеми. Діяльність експортноорієнтованих підприємств пов'язана із значним ризиком, який може призвести до суттєвих фінансових втрат. Низька компетентність працівників підприємств, які вперше здійснюють зовнішньоекономічні операції, може зумовити невраховування важливих ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища при плануванні виходу на світовий товарний ринок, унаслідок чого виникає загроза збереження економічної безпеки підприємства.

Фактори ризиків внутрішнього середовища, на відміну від факторів зовнішнього середовища, перебувають під безпосереднім впливом керівництва. Тому їх ідентифікацію, детальний аналіз, оцінку та розробку заходів щодо мінімізації ризиків вважають важливим завданням управління, зокрема й для підприємств, що виходять на світовий ринок. Аграрному бізнесу властивий високий рівень ризиків, відтак оцінка внутрішніх ризиків виходу на світовий ринок такого підприємства надає можливість ідентифікувати найвагоміші загрози економічній безпеці та розробити заходи щодо їх нейтралізації.

Аналіз досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблематики впливу ризиків на економічну безпеку підприємств, зокрема аграрних, здійснили вітчизняні вчені та практики, а саме: В. Безбожний, П. Бечко, О. Дуброва, Ю. Зборовська, С. Клименко, О. Кобилянська, О. Ляшенко, Ю. Погорелов, А. Романова, Б. Шевчик та інші. Проте додаткового дослідження потребує методика оцінки ризиків, які загрожують економічній безпеці тих аграрних підприємств, котрі виходять на світовий товарний ринок зерна.

Мета дослідження – вивчення сутності, особливостей впливу та методу оцінки внутрішніх факторів ризику на процес виходу українських підприємств на світовий ринок зерна.

Виклад основного матеріалу. Вихід на світовий ринок вітчизняного аграрного підприємства супроводжується ризиками і загрозами,

джерелом яких вважають фактори внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства. Всі підприємства аграрного сектора діють під впливом величезної кількості чинників внутрішнього середовища сільськогосподарського виробництва, таких як інтенсивність (екстенсивність) виробництва, ресурсний потенціал, система ведення землеробства, система розведення сільськогосподарських тварин, форма організації виробництва, кваліфікація персоналу тощо. Перелічені фактори слугують джерелом ризику неотримання запланованого урожаю та призводять до додаткових втрат і зниження прибутковості.

Під час розроблення стратегії виходу на зовнішні ринки керівникам аграрного підприємства необхідна методика для оцінки можливих ризиків, зумовлених факторами внутрішнього середовища господарської діяльності. До внутрішніх ризиків аграрного підприємства, що виходить на світовий ринок, віднесемо ризики, спричинені впливом факторів внутрішнього середовища підприємства (на які, в свою чергу, має прямий управлінський вплив керівництво підприємства), які мають загрозу для реалізації зовнішньоторговельного контракту. До основних груп таких ризиків належать: виробничі, техніко-технологічні, кадрові, фінансові.

Для оцінки сили впливу ризиків внутрішнього середовища на вихід аграрного підприємства на зовнішній ринок пропонується використати методику, що заснована на комплексному застосуванні декількох методів: методу експертної оцінки, інтегрального та коефіцієнтного методів.

Оцінку внутрішніх ризиків, що впливають на здійснення зовнішньоекономічної операції аграрним підприємством, пропонується проводити у кілька етапів.

Перший етап – виділити групи факторів ризику, які впливають на результат зовнішньоекономічної операції.

До першої групи внутрішніх ризиків, які необхідно враховувати аграрному підприємству при прийнятті рішення щодо виходу на зовнішній

ринок, віднесемо виробничі ризики, які вважаємо суттєвими чинниками результативності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виробничий цикл аграрного виробництва внаслідок його сезонності не може бути пришвидшений за рахунок інтенсифікації. Тимчасовий сезонний розрив між затратами виробництва та виходом продукції, зміна кон'юнктури пропозиції та попиту на сільськогосподарську продукцію зумовлює нерівномірність надходження виручки від реалізації продукції впродовж року та зниження платоспроможності аграріїв. Фактична собівартість виробленої сільськогосподарської продукції визначається лише наприкінці року, що унеможливає прогнозування фінансових результатів суб'єктів господарювання [2].

Визначальним фактором, який характеризує ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств галузі рослинництва, вважається урожайність сільськогосподарських культур. Рівень врожайності зернових формується, в свою чергу, під впливом таких основних чинників, як: 1) погодні умови (кількість опадів, сума активних середньодобових температур – вимерзання, випрівання посівів, вологість повітря); 2) агротехнічні (сівозміни, використання насіння районованих сортів, обсяг використаних добрив, засобів захисту рослин, дотримання строків і якості виконання агротехнічних робіт).

Низька урожайність може стати джерелом ризику невиконання зовнішньоекономічного контракту за обсягом або якістю, тому розглядається як ризик виходу аграрного підприємства на зовнішній ринок. Урожайність виступає внутрішнім фактором виробничого ризику, однак формується під впливом як зовнішніх (погодні умови), так і внутрішніх чинників середовища (агротехнічні умови). Оскільки процес виробництва є внутрішнім елементом середовища аграрного підприємства і піддається впливу з боку його керівників, такі зовнішні ризики як погодні умови, розглядаються в одному блоці з внутрішніми виробничими ризиками.

З-поміж особливостей аграрного виробництва відзначимо те, що воно здійснюється під значним впливом погодних умов, а також залежить значною мірою від природно-кліматичних особливостей регіону. Коли природні сили в будь-якій іншій галузі розглядаються лише з погляду стихійного лиха та заподіяння збитків, то сільське господарство в цьому відношенні становить виняток. Обсяг сонячної енергії та вологи протягом

року – це той істотний фактор виробництва, який може як завдати як збитків, так і принести прибутку [9]. Погодні умови в Україні сприяли отриманню високих урожаїв в 2013-2014 рр., проте у 2015 р. для окремих галузей зернового виробництва створили негативні умови. Так, через посуху восени 2015 р. збір кукурудзи скоротився на 18,5% (або 5,28 млн. тонн), а урожайність культури знизилась до 4,5 ц/га [3].

На якість ґрунтів, їх родючість, значно впливають обсяги та якість добрив. Дослідження засвідчують, що за останнє десятиліття внесення мінеральних добрив скоротилося у десять разів, а органічних добрив – у сім разів. Середньорічний недобір сільськогосподарської продукції у перерахунку на зерно, внаслідок зменшення внесення мінеральних добрив, становить 18 млн. тонн [3]. За даними Інституту агротехнології та біотехнології, майже третина ґрунтів деградує через нестачу добрив. Якщо в Європі й США аграрії вносять від 200-300 до 700-800 кг мінеральних добрив на 1 га, то в Україні – лише 10-15 кг [3].

Наступним виробничим фактором ризику неотримання планового врожаю є обраний сорт зерна. Згідно із дослідженнями, за сприятливих погодних умов внесок фактору сорту у високу врожайність сягає 60%, а посилене мінеральне живлення ґрунту – 40% [5].

Причинами виникнення виробничих ризиків у рослинництві є також поширення хвороб та шкідників рослин. Шкідники з високою ймовірністю можуть пошкодити частину урожаю аграрного виробництва і знизити його якість. Так, у 2006 р. сукупність таких факторів, як високі температури навесні та влітку, засміченість посівів, відсутність захисних заходів, призвели до значного ураження шкідником 16% урожаю вітчизняних виробників (близько 1,5 млн. тонн). Унаслідок значна частина експортного зерна втратила якісні характеристики та перейшла до розряду фуражного зерна зі значним зниженням вартості [7].

Собівартість продукції – також важливий показник виробничої діяльності аграрного підприємства. Неочікуване зростання собівартості продукції може вплинути на виробництво зерна. Експортні контракти найчастіше укладають на значні обсяги поставок. За низької рентабельності суттєві зміни собівартості поставленої на експорт продукції несуть ризик втрати прибутку, або навіть отримання збитку. До основних факторів зростання собівартості належать: зростання цін на основні сировинні та матеріальні ресурси: насіннєвий

матеріал, мінеральні добрива, паливо, запчастини для ремонту сільськогосподарської техніки.

Українському аграрному виробництву притаманні техніко-технологічні ризики, з-поміж яких слід насамперед згадати: ризик втрати врожаю, зниження його якості та ризик появи додаткових витрат, що спричинені факторами технологічного характеру. Особливої ваги ці ризики набувають саме для сільськогосподарських підприємств, що виходять на зовнішні ринки. Адже вимогам до якості продукції таких підприємств приділяють значно більше уваги, аніж на внутрішньому ринку. Фактори, що спричиняють появу техніко-технологічних ризиків на українських підприємствах, як правило, включають в себе: 1) вихід з ладу техніки через її поломку з причини використання техніки з високим рівнем амортизації; 2) використання застарілої технології та техніки, яка має низьку продуктивність або завдає шкоди якості продукції аграрного виробництва; 3) недостатність технічних потужностей для своєчасного посіву, збору врожаю, зберігання зерна тощо [6, с. 47].

Варто відзначити, що забезпеченість основною сільськогосподарською технікою вітчизняних підприємств становить лише 45-65% від розрахункової технологічної потреби. З них близько 95% експлуатуються поза амортизаційними термінами. За даними експертів, рівень зношеності техніки та обладнання у сільському господарстві у 2016 р. становив від 50 до 70%. Через фізичне зношення та технічні несправності щорічно не використовують 25-35% тракторів, комбайнів та інших сільськогосподарських машин [8].

Окрім проблем морально-застарілої техніки, важливим питанням залишається застосування нових технологій вирощування зернової продукції, недостатність систем меліорації (2,59 млн. га з оброблюваних 27,85 млн. га сільськогосподарських земель) [8]. Також на виникнення ризикових ситуацій впливає рівень розвитку інфраструктури галузей аграрного виробництва (забезпеченість елеваторами, залізничними вагонами, автотранспортом тощо).

Кадрові ризики виникають під час підбору або/та звільнення персоналу, або пов'язані з наявністю в агроформуваннях так званих груп ризику, чи можуть виникнути через неналежну мотивацію персоналу. Низький рівень заробітної плати сільськогосподарських працівників, сезонний характер виробництва, несприятливі умови праці та соціально-побутові умови знижують рівень зацікавленості та трудової активності персо-

налу і безпосередньо впливають на ефективність виробництва. Для аграрної галузі властива нестача технічного персоналу, на що зокрема впливають особливості соціокультурного середовища, неprestижність технічних професій.

До чинників ризику віднесемо й брак досвіду роботи менеджерів підприємства на міжнародних ринках, спілкування із іноземними партнерами, нерозуміння процесу міжнародних поставок, незнання управлінським персоналом особливостей ведення міжнародного бізнесу, особливостей ділової культури інших країн тощо.

Фінансові ризики для аграрних підприємств, що виходять на зовнішній ринок, полягають насамперед у недостатності фінансових ресурсів для реалізації задумів. Певною мірою ці ризики визначають рівень неготовності потенційних інвесторів вкладати кошти у розвиток галузі. Виявлення фінансових ризиків має на меті оцінити доступ господарських суб'єктів в аграрній галузі до кредитних ресурсів, можливості отримання регіональних асигнувань, здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності за допомогою регіональних органів влади, отримання податкових пільг.

Другий етап – визначити критерії, на основі яких формуватиметься оцінка ризику групи факторів.

Перелік критеріїв для оцінки внутрішніх ризиків обирається особами, які приймають рішення на підприємстві. Далі в цій статті автор наводить власне бачення системи критеріїв для оцінки внутрішнього ризику, яка може бути адаптована та перероблена відповідно до потреб конкретного аграрного підприємства.

Найпростіше здійснити оцінку фінансових ризиків, бо інструментарій фінансового аналізу достатньою мірою розроблений. Оцінку фінансових ризиків пропонується проводити на основі розрахунку певного переліку фінансових коефіцієнтів (метод коефіцієнтів). При цьому для кожного коефіцієнту має бути встановлена шкала, за якою ідентифікується рівень ризику певного критерію. Пропоновані автором система критеріїв та межі оцінки ризику для фінансових ризиків наведена в таблиці 1.

Табл. 1. Критерії оцінки фінансових ризиків

№ з/п	Ризик	Критерії оцінки ризику	Рівень ризику	Межі
1	Нестача фінансових ресурсів	Коефіцієнт фінансової автономії (Власний капітал / Активи)	1	рівень показника 0,5 – 1
			2	рівень показника 0,4 – 0,5
			3	рівень показника 0,3 – 0,4
			4	рівень показника 0,0 – 0,3
		Коефіцієнт швидкої ліквідності ((Оборотні активи»Запаси) / Поточні зобов'язання)	1	рівень показника 0,6 і вище
			2	рівень показника 0,5 – 0,6
			3	рівень показника 0,3 – 0,5
			4	рівень показника 0,0 – 0,3
		Темп зростання інвестицій	1	рівень показника вище за 1,15
			2	рівень показника 1,0 – 1,15
			3	рівень показника 0,9 – 1,0
			4	менше за 0,9
2	Ризик неотримання банківського кредитування	Рівень ймовірності банкрутства (коефіцієнт Альтмана)	1	3,0 і вище
			2	2,67 – 3,0
			3	1,8 – 2,67
			4	менше ніж 1,8
3	Недостатня рентабельність	Рівень рентабельності активів	1	5% і вище
			2	0-5%
			3	-5% – 0%
			4	менше ніж -5%

Джерело: складено автором на основі [4]

Рівень ризику кожної групи факторів пропонується ідентифікувати за 4-бальною шкалою [6] для зручності співставлення кількісних розрахунків та експертних оцінок:

1 бал – прийнятний ризик (ймовірність настання 0-30%);

2 бали – підвищений ризик (ймовірність настання 31-50%);

3 бали – критичний ризик (ймовірність настання 51-75%);

4 бали – неприйнятний ризик (ймовірність настання 76-100%).

Однак не всі фактори внутрішнього ризику можна оцінити за допомогою кількісних показників (зокрема, можливі ситуації, коли кількісні розрахунки неможливо здійснити через брак статистичної бази даних, або ж математичні моделі такої оцінки занадто складні). В такому разі оцінювання більшості внутрішніх ризиків можна провести експертним шляхом. Склад експертної групи визначає особа, що приймає рішення. До складу експертної групи можуть бути включені працівники підприємства або нештатні спеціалісти, компетентні у питаннях аграрного бізнесу та зовнішньоекономічних операцій. Склад показників для експертного оцінювання наведено на прикладі виробничих ризиків в таблиці 2.

Таким же чином складаються переліки критеріїв та шкали для їх оцінки інших видів ризиків.

Оцінку ризику по групі (RL_i) пропонується визначати як середню арифметичну, або інтегральним методом [1], враховуючи коефіцієнти вагомості, встановлені експертною групою та зважуючи на 4 для переведення з бальної шкали до відсоткової:

$$RL_i = \frac{\sum_k (\alpha_i^k * p_i^k) * 100\%}{4}, \quad (1)$$

де RL_i – рівень ризику i -тої групи факторів;

α_i^k – вагомість k -того фактора в i -тій групі;

p_i^k – рівень ризику k -того фактора в i -тій групі.

При виборі факторів із найбільшим рівнем ризику для наочності може бути застосований графічний метод.

Табл. 2. Критерії оцінки виробничих ризиків

№ з/п	Фактор ризику	Оцінка	
		Бал	Критерії
1	Якість сівоматеріалу	1	Використовуються високопродуктивні, районовані сорти зернових. Надійні постачальники.
		2	Переважає використання якісних сортів, помірна надійність постачальників
		3	Більшість сортів невисокої якості, помірна надійність постачальників
		4	Контроль сортів не здійснюється. Існує практика невиконання домовленостей основними постачальниками.
2	Хвороби та шкідники	1	Обробка від шкідників та хвороб здійснюється по стандарту якісними добривами та препаратами
		2	Обробка здійснюється не в повному обсязі, або якість препаратів неналежа
		3	Обробка здійснюється не кожного року, або якість препаратів незадовільна
		4	Обробка не здійснюється
3	Родючість ґрунтів	1	Від 4 балів віднімається по 1 балу за виконання кожного пункту: - сівозміни виконуються згідно стандарту; - добрива застосовують згідно стандарту; - наявність систем зрошення; - відпочинок землі під паром.
		2	
		3	
		4	
4	Зростання собівартості (через зростання вартості матеріальних ресурсів, транспортних витрат, витрат на оплату праці)	1	Існує слабкий рівень загрози збільшення витрат через інфляцію 1-5%
		2	-//- інфляцію 5-15%
		3	-//- інфляцію 15-50%
		4	-//- інфляцію 50% і вище

Джерело: складено автором

Третій етап – оцінка кожної групи внутрішніх ризиків здійснюється за обраними показниками експертним або коефіцієнтним методом.

Інтегральний показник рівня ризику виходу на світовий ринок підприємства ($IRL_{вн.ф.}$), спричинений внутрішніми факторами, розраховують наступним чином:

$$IRL_{вн.ф.} = \sum_i (RL_i * \alpha_i) \quad (2)$$

α_i – вагомість і-тої групи факторів в інтегральному показнику.

Інтегральний показник можна розраховувати і оцінювати як за окремий період, так і аналізувати в динаміці.

Для демонстрації наведеної методики оцінки внутрішніх ризиків аграрного підприємства при здійсненні експортних операцій приведемо приклад розрахунку інтегрального показника ризику. Оцінка проводилась на матеріалах агрохолдингу «Індустріальна молочна компанія» (далі АХ «ІМК»). АХ «ІМК» створено у 2007 р. Основними ви-

дами діяльності є виробництво сільськогосподарської продукції у рослинництві (пшениці, кукурудзи, сої, соняшника тощо) і тваринництві (молоко). АХ «ІМК» входить до десятки найбільших аграрних виробників в Україні за обсягом земельного банку, обсягом вирощування пшениці та кукурудзи. Земельний банк компанії становить 136,7 тис. га., а складські потужності – понад 570 тис. тонн [10].

Оцінка виробничих ризиків агрохолдингу «ІМК» при виході на нові зовнішні ринки в 2017 р. проводилась експертним методом. Експертна група складена автором з чотирьох осіб (аспіранти кафедри економічної безпеки та кваліфіковані спеціалісти з аграрного бізнесу). Експерти оцінювали рівень показників на основі опитування працівників підприємств АХ «ІМК».

Узагальнені результати оцінки впливу внутрішніх ризиків агрохолдингу «ІМК» на зовнішньоекономічну діяльність наведено в табл. 3.

Табл. 3. Результати оцінки внутрішніх ризиків зовнішньоекономічної діяльності агрохолдингу «ІМК»

№ з/п	Група ризиків / Вагомість групи	Фактор ризику	Вагомість фактору в групі	Бальна оцінка	Рівень ризику RL_i
1	Виробничі (вагомість 0,25)	Якість сівоматеріалу	0,25	1,25	40,8 (підвищений ризик)
		Хвороби та шкідники	0,3	1,75	
		Родючість ґрунтів	0,35	1,75	
		Зростання собівартості	0,1	1,83	
2	Технологічні (вагомість 0,25)	Нестача ресурсів	0,2	1,0	25,0 (прийнятний рівень ризику)
		Недостатність техніки для збору врожаю	0,2	1,0	
		Ризики втрати урожаю під час зберігання	0,2	1,0	
		Ймовірність простоїв через поломку техніки	0,2	1,0	
		Ризик відставання в інформаційних технологіях	0,2	1,0	
3	Кадрові (вагомість 0,25)	Плинність кадрів	0,1	1,75	39,9 (підвищений ризик)
		Забезпеченість кадрами	0,2	2,25	
		Лояльність персоналу	0,15	1,25	
		Рівень задоволеності персоналу заробітною платою	0,3	1,50	
		Рівень професійної кваліфікації персоналу:	0,25	1,33	
4	Фінансові (вагомість 0,25)	Нестача фінансових ресурсів	0,33	1,67	30,6 (підвищений ризик)
		Ризик неотримання банківського кредитування	0,33	1	
		Недостатня рентабельність	0,33	1	
	Інтегральний показник внутрішнього ризику $IRL_{вн.ф.}$				34,1 (підвищений ризик)

Джерело: складено автором

За результатами комплексної оцінки внутрішнього середовища агрохолдингу «ІМК» можна вести мову про те, що цьому підприємству властивий підвищений виробничий ризик (найвищий ризик очікується щодо збільшення собівартості продукції), прийнятний рівень технологічного ризику, підвищений кадровий ризик (найвищий рівень ризику спостерігається щодо забезпеченості кадрами), підвищений фінансовий ризик (через недостатність фінансових ресурсів). В цілому рівень внутрішнього ризику для підприємства визначений як підвищений.

Отже, наведена методика дає змогу на основі достатньо вузького переліку показників оцінити внутрішні ризики та врахувати таку оцінку при прийнятті рішення щодо виходу аграрного підприємства на світовий ринок.

Висновки. На вітчизняні аграрні підприємства, які виходять на світовий ринок, впливають численні внутрішні ризики, до складу яких автор відносить виробничі, техніко-технологічні, кадрові, фінансові. Такі чинники є джерелом ризику недоотримання запланованого урожаю, збільшен-

ня витрат і зниження прибутковості. Кожен вид ризиків має свою специфіку прояву та впливу на економічну безпеку аграрних підприємств, що зумовлено виробничими особливостями сільськогосподарського бізнесу.

Для оцінки сили впливу таких ризиків на зовнішньоекономічну діяльність підприємства рекомендовано застосовувати методику на основі методу експертної оцінки, коефіцієнтного та інтегрального методів. Методика передбачає наступні етапи: вибір основних факторів внутрішнього ризику, оцінку ймовірності їх впливу за допомогою кількісних (оцінюються методом коефіцієнтів та рейтинуються за 4-бальною шкалою) та якісних показників (оцінюються експертами за 4-бальною шкалою), розрахунок інтегрального показника впливу внутрішніх ризиків.

Зважаючи на значні ризики діяльності агропідприємств подальші дослідження можуть бути присвячені розробці моделі зміцнення економічної безпеки підприємств, що виходять на світовий ринок зерна.

Перелік літератури та джерел інформації

1. Аналіз господарської діяльності / заг. ред. І. В. Сіменко, Т. Д. Косової. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 384 с.
2. Бечко П. К., Романова О. А. Теоретичні основи впливу економічних ризиків на діяльність суб'єктів аграрного виробництва // Ефективна економіка. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_2_24 (дата звернення: 1.12.2016)
3. Віленчук О. М. Концептуальні підходи до ідентифікації, оцінювання та управління ризиками в аграрній сфері // Вісник ЖНАЕУ. 2013. № 1/2 (37). Т. 2. С. 137–147.
4. Економічний аналіз / ред. М. Г. Чумаченко. 2-ге вид. Київ: КНЕУ, 2003. 556 с.
5. Итоги зернового года: хронология сезона-2006/07 // Портал «АПК Информ». URL: http://www.apk-inform.com/ru/news/48152#.WDQlp_mLSM8 (дата звернення: 1.12.2016)
6. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
7. Кошельник В. М. Матеріально-технічне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств // Ефективна економіка. 2014. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2920> (дата звернення: 1.12.2016)
8. Урожайність зернових в Україні в рази нижча європейських показників // Корреспондент. 29.07.2013. URL: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/1586131-urozhajnist-zernovih-v-ukrayini-v-razi-nizhcha-evropejskih-pokaznikiv> (дата звернення: 1.12.2016)
9. Яшук О. О. Особливості прояву ризику в діяльності аграрних підприємств // Аграрний вісник Причорномор'я (Економічні науки). 2009. № 49. С. 38–43.
10. «Индустриальная Молочная Компания» (ИМК) // Latifundist.com. URL: <http://latifundist.com/kompanii/146-industrialnaya-molochnaya-kompaniya> (дата звернення: 10.01.2017)

References

1. Simenko, I. V. & Kosova, T. D. (Eds.) (2013). *Analiz gospodarskoyi diyalnosti* [Analysis of business activities]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literaturi.
2. Bechko, P. K. & Romanova, A. O. (2012) *Teoretichni osnovi vplivu ekonomichnih rizikiv na diyalnist sub'yektiv agrarnogo vi-robnitstva* [Theoretical basis of the impact of economic risks in the activities of agricultural production]. *Efektivna ekonomika*, 2. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_2_24
3. Vilenchuk, O. M. (2013). *Kontseptualni pidhodi doidentifikatsiyi, otsinyuvannya ta upravlnnya rizikami v agrarnly sferi* [Conceptual approaches to the identification, evaluation and risk management in agriculture]. *Visnik ZhNAEU*, 1/2(37), 137-147.
4. Chumachenko, M.G., Ed. (2003). *Economic Analysis*. Kyiv: KNEU.
5. APK Inform (2007). *Itogi zernovogo goda: hronologiya sezona-2006/07* [Results of the grain year: Chronology of season-2006/07]. Retrieved from: http://www.apk-inform.com/ru/news/48152#.WDQlp_mLSM8
6. Ivchenko, I. Yu. (2007). *Modelyuvannya ekonomichnih rizikiv i rizikovih situatsiy* [Modelling of the economic risks and risk situations]. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literaturi.
7. Koshelnik, V. M. (2014). *Materialno-tehichne zabezpechennya rozvitku silskogospodarskih pidpriyemstv* [Logistical support of agricultural enterprises]. *Efektivna ekonomika*, 4. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2920>
8. Korrespondent (2013). *Urozhaynist zernovih v Ukrayini v razi nizhcha Evropeyskih pokaznikiv* [The yield of grain in Ukraine several times lower than European indices]. Retrieved from: <http://ua.korrespondent.net/business/economics/1586131-urozhajnist-zernovih-v-ukrayini-v-razi-nizhcha-evropejskih-pokaznikiv>
9. Yaschuk, O. O. (2009). *Osoblyvosti proyavu ryzyku v diyal'nosti ahrarnykh pidpryyemstv* [Peculiarities of risk manifestations in agricultural enterprises]. *Agrarniy visnik Prichornomor'ya (Ekonomichni nauki)*, 49. 38-43.
10. Latifundist.com (2016). *«Industrial'naya Molochnaya Kompaniya» (IMK)* [«Industrial Dairy Company» (IMC)]. Retrieved from: <http://latifundist.com/kompanii/146-industrialnaya-molochnaya-kompaniya>.

Матеріал надійшов 31.01.2017 р.